

QARABAĞIN ARAN ƏRAZİSİNDƏ YAYILAN PAXLALILARIN ETNOBOTANİKİ TƏHLİLİ

S.C. İbadullayeva¹, N.V. Mövsüмова^{1*}, G.Ş. Şirəliyeva¹,

S.F. Xudaverdiyeva¹, V.N. Abbasova², H.X. Məmmədova¹

¹Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi Botanika İnstitutu, A.Abbasov küç.,
giriş 99, AZ 1004, Bakı, Azərbaycan

²Gəncə-Daşkəsən Regional Təhsil İdarəsi, C. Cabbarlı adına 6 nömrəli tam orta məktəb, H.
Hüseynzadə 36, Gəncə, Azərbaycan
E-mail: movsumovanuri@yahoo.com

Tədqiqat işi 2023-2024-cü illərdə Qarabağın aran ərazisində aparılmışdır. Bitkilərin etnik istifadəsi haqqında məlumatlar tədqiqat ərazisində yaşayan yaşı 40 və yuxarı olan, 65 yerli sakinəndən götürülmüşdür. Müəyyən edilmişdir ki, ərazidə yayılmış 1300 növdən 142-si paxlalılara aiddir. Ərazi florasında fəsilənin *Astragalus* (38 növ), *Trifolium* (25 növ) və *Vicia* (16 növ) cinsləri geniş yayılmışdır. Onlardan 114 növ yem, 18 növ dekorativ, 15 növ dərman, 8 növ bal verən, 3 növ efir yağlı, 1 növ boyaq, 1 növ sənaye, 1 növ həm qida, həm də dərman əhəmiyyətli bitkilərdir. Paxlalılardan 12 növün etnik istifadəsi haqqında məlumatlar toplanmış, istinadların sayına görə istifadə dəyəri və etibarlılıq dərəcəsi qiymətləndirilmişdir. Məlum olmuşdur ki, *Melilotus officinalis* (0.70), *Trifolium repens* L. və *T. pratense* L. (hər ikisində 0.61) növlərində istifadə dəyəri əldə olunmuş istinadların sayına görə ən yüksəkdir, *Glycyrrhiza glabra* L. (91.06%) və *Coronilla varia* L. (98.37%) növlərinin isə bəzi xəstəliklərdə etibarlılıq dərəcəsi daha çox olmuşdur.

Açar sözlər: etnik bitkilər, dərman bitkiləri, istifadə dəyəri və konsensus faktoru

GİRİŞ

Məlum olduğu kimi xalq təbabəti elmi təbabətdən fərqli olaraq, xəstəliklərin müalicəsi üçün istifadə olunan vasitələr haqqında biliklərin nəsilən-nəslə keçirərək yaşadan qeyri-ənənəvi təbabət forması olub, müxtəlif xalqların adət və ənənələri, mədəniyyətləri, minillik təcrübəsi əsasında formalaşmışdır [Cotton, 1996; Teresa et al., 2017]. Müxtəlif xalqların bitkilərdən istifadə və qəbul üsulları fərqlidir. Ayrı-ayrı bölgələrdə yaşayan etnosların uzunillik təcrübəsi əsasında əldə etdiyi biliklərin toplanması və təbii ehtiyatlardan yeni istifadə imkanlarının aşkarlanması məqsədilə respublikamızda son onillikdə mütəmadi olaraq etnobotaniki tədqiqatlar aparılmaqdadır [Aghayeva, İbadullayeva, 2012; İbadullayeva et al., 2017-2022]. Bu kimi tədqiqatlar mövcud biliklərin yenilənməsinə, etibarlılıq dərəcəsi yüksək olan daha dəqiq informasiyalar hesabına elmi əsaslandırılmış nəticələrə gətirib çıxarır.

Tədqiqatın aparılmasında əsas məqsəd Aran Qarabağ bölgəsində əhalinin şifahi biliklərin elmi cəhətdən əsaslandırılması, sənədləşdirilməsi və eləcə də, tədqiqat ərazisində etnobotanika elminin inkişafına töhfə verməkdir.

MATERIAL VƏ METODİKA

Tədqiqat işi 2023-2024-cü illərdə Qarabağın aran ərazisində aparılmışdır. Bu məqsədlə Qarabağ aran bölgəsinin Tərtər, Ağcabədi, Bərdə və Ağdam rayonları, o cümlədən bu ərazilərin əhalisinin yaşadığı Şəmkir, Goranboy, Gəncə və Qazax bölgələrinə il ərzində şöbə əməkdaşları ilə birgə ekspedisiyalar təşkil olunmuşdur.

Tədqiqat ərazilərinə edilmiş çoxsaylı ekspedisiyalar zamanı 112 bitki nümunələri toplanmış, herbariləşdirilərək AR ETN Botanika İnstitutunun Herbari Fonduna (BAK) təhvil verilmişdir. Növlərin təyininə “Определитель растений Кавказа” [1949] istifadə edilmiş, son nomenklatur dəyişikliklər “The World Flora Online” əsasən aparılmışdır.

Etnobotaniki məlumatlar yerli əhali arasında aparılmış sorğu (müsahibə) yolu ilə əldə olunmuşdur. Bu zamanı etnobotaniki metod və üsullardan istifadə edilmişdir [Chursin, 1929; Begossi, 1996; Martin, 2004].

Etnobotaniki sorğular əsasında statistik təhlillər aparılmış, istinadların sayına uyğun olaraq etibarlılıq dərəcəsi (FL), məlumat verənlərin

konsensus faktoru (ICF), məlumatların istifadə dəyəri (UV) ilə müəyyənləşdirilmişdir [Trotter, Logan, 1986; Philips et al., 1994].

NƏTİCƏLƏR VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

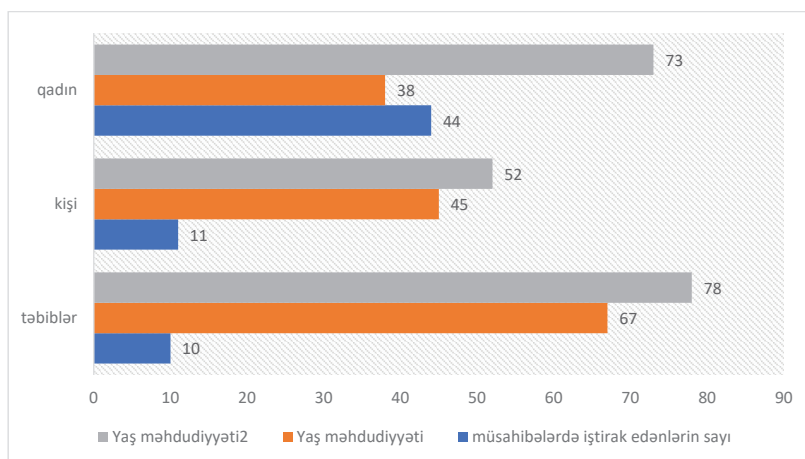
Müasir dövrdə qida sənayesinin ən sürətli inkişaf edən sahələrindən biri heç bir qatqısı olmayan təbii-orqanik məhsulların istehsalı və istehlakıdır. Bu sahədə yüksək qida dəyəri olduğundan həm pəhriz əlavələri şəklində, həm də xəstəliklərin müalicəsində bioaktiv əlavələr kimi bitki məhsullarının və onlardan əldə olunan bioloji aktiv maddələrin tətbiqi çoxçeşidliyin təmin edilməsi baxımından mühumdür. Təbiətdə bu birləşmələrin axtarışı və etnik üsulların aşkarlanması uzun illik təcrübəyə əsaslanan və sübut olunmuş dəqiq nəticələrin əldə olunmasına gətirib çıxarır. Bu baxımdan Aran Qarabağ ərazisində yayılmış və əhali tərəfindən istifadəsi haqqında müəyyən

məlumat olan paxlalı növlər araşdırılmışdır.

Bitkilərin istifadə dəyəri haqqında məlumatlar tədqiqat ərazisində yaşayan yaşı 40 və yuxarı olan, 65 yerli sakinədən götürülmüşdür. Müsahibələr tədqiqat ərazisinin 21 kəndində aparılmışdır. Müsahibələrdə iştirak edənlərin 44-ü qadın, 11-i kişi, 10-u isə təbirlər olmuşdur (Şək. 1).

Öncə adi və çoxyayılan xəstəlikləri müalicə etmək üçün bitkilərin yerli adları, onların istifadə qaydaları, yayılma arealları, toplanması və qurudulması haqqında informasiyalar toplanılmış, anket sorğuları üçün hazırlanmış xüsusi blanklar doldurulmuşdur. Bu zaman məlumat verənlərin dərman bitkiləri haqqında bildikləri qeydiyyatla alınmış və əldə olunan məlumatlar statistik üsullarla işlənilmişdir (Şək. 2).

Tədqiqat ərazisində yerli əhali arasında aparılmış sorğular və ədəbiyyat materialları

Şəkil 1. Sorğuda iştirak edənlərin müxtəlif kateqoriyalar üzrə təsnifi

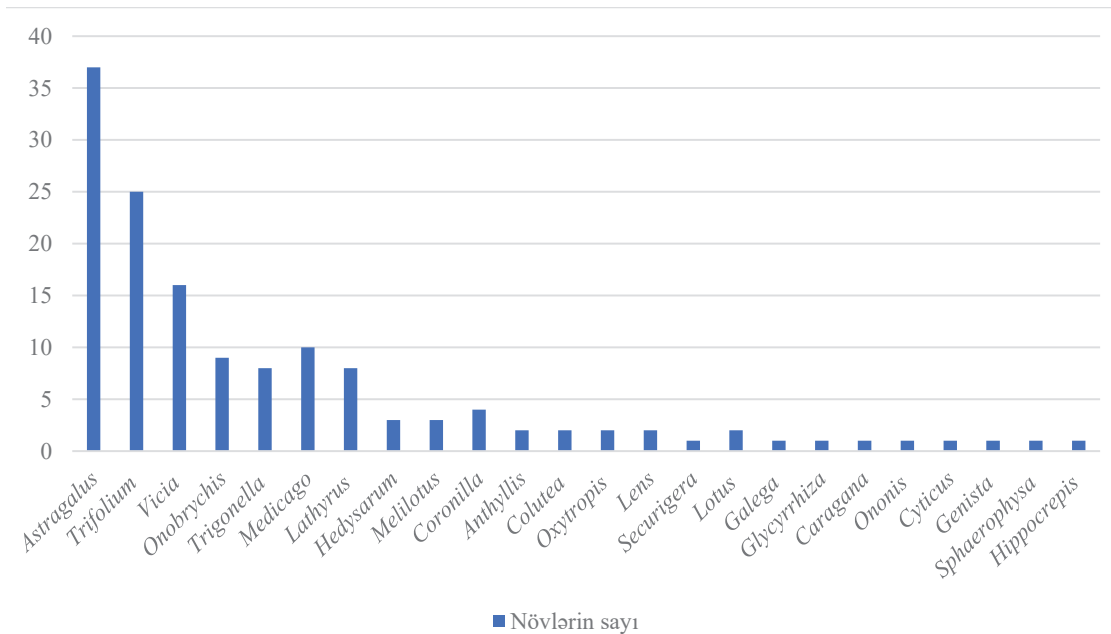

Şəkil 2. Əttarlarla keçirilən etnobotaniki sorğular

nın [Flora of Azerbaijan, 1954] araşdırılması nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, ərazidə yayılmış 1300 növdən 142-si paxlalılara aiddir. Ərazi florasında fəsilənin *Astragalus* (38 növ), *Trifolium* (25 növ) və *Vicia* (16 növ) cinsləri geniş yayılmış və daha çox növlə təmsil olunurlar (Şək. 3). Bunlardan 114 növ yem, 18 növ dekorativ, 15 növ dərman, 8 növ bal verən, 3 növ efir yağlı, 1 növ boyaq, 1 növ sənaye, 1 növ həm qida, həm də dərman əhəmiyyətli bitkilərdir.

100 q xammala 11.94 ilə 19.69 mq, şəkərlər - 0.44 ilə 2.67% arasındadır. Bitki otlaq, örtük, yaşıl peyin və eroziyaya qarşı mübarizə məhsulu kimi, fitoremediasiya üçün yollarda və bəndlərin bərkidilməsi üçün istifadə oluna bilər.

Melilotus officinalis L. xalq təbabətində iltihab, vitiligo, revmatizm, arterit əleyhinə vasitə kimi dəmləmə şəklində qəbul edilir, dəri səthinə isə silməklə tətbiq edilir. Bitkinin tərkibində sidik turşusu, flavonoidlər və

Şəkil 3. Etnobotaniki istifadəsi olan *Fabaceae* Lindl. fəsiləsi növlərinin cinslər üzrə paylanması

Aran Qarabağ ərazisində yayılmış dərman və qida əhəmiyyətli 16 növ paxlalılardan 12-nin etnik istifadəsi haqqında məlumatlar toplanmışdır:

Medicago lupulina L. qida və dərman məqsədilə istifadə olunan bitkidir. Bitkidən hazırlanmış ekstraktlar fenolik birləşmələrlə, əsasən apigenin, kempferol, luteolin, kversetin, kofein və ferul turşusunun törəmələri, həmçinin kumestrol ilə zəngindir. Onların kosmetik və antidiyabet aktivliyi sınaqdan keçirilmiş və antioksidant, anti-lipoksigenaza və anti- α -amilaz aktivliyi nümayiş etdirdiyi məlum olmuşdur [Jakupović et al., 2021].

Medicago lupulina L. çox qiymətli yem bitkisidir, tərkibində zülal dəyişkənliyi diapazonu

onların qlikozidləri, steroidlər və saponinlər, kumarinlər, yağ turşuları, triterpenlər, oleananetipiterpeneglukuronidlər, fenol turşular və uçucu komponentlər vardır. Bitkidən alınan ekstraktlar antiinflamatuar və antioksidant təsir göstərir, həmçinin toxumaların bərpasını təşviq etməklə, dərinin qocalmasının qarşısını alır və dəri altı yağ yığılmasını azaldır [Sisay et al., 2021].

Trifolium repens L. ənənəvi tibbdə anti-revmatizm və antimikrob məqsədlər üçün, həmçinin yem və tərəvəz bitkisi kimi geniş istifadə olunur. *T. repens* növünün tərkibində mövcud olan sadə fenollar, fenol turşuları, flavonlar, izoflavonlar, pterokarpanlar, sianogen qlükozidlər, saponinlər və taninlər kimi müxtəlif bioaktiv birləşmələr vardır [Ahmad,

Zeb, 2020].

T. pratense L. xalq təbabətində göbələk-ələyhinə, antiviral və antimikrob xüsusiyyətinə görə istifadə olunur. *Trifolium pratense* növünün xərçəng ələyhinə fəaliyyəti bitki ekstraktının hüceyrə regenerasiyasını təmin etmək qabiliyyəti ilə müəyyən edilmişdir [Drenin, Botirov, 2017]. *Trifolium pratense* bitkisinin ekstraktı və ya dəmləməsi xərçəngin müalicəsində digər dərmanlarla birlikdə əlavə olaraq istifadə oluna bilər.

Ononis arvensis L. növü etnofarmakologiyada sidik yollarının infeksiyaları və dəri xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Bitkinin yeraltı və yerüstü hissələrindən flavonoidlər, hidrokisinnamik turşular, oksikumarin skopoletin və skopolin, fitosterollar, lektinlər və bəzi seçilmiş izoflavonoidlər müəyyən edilmişdir [Gampe et al., 2018].

Trigonella astroides Fisch. & C.A. Mey. və *T. calliceras* Fisch. ex M. Bieb. növləri həm qida, həm də müxtəlif müalicəvi xüsusiyyətlərə malikdirlər. Bu növlərin təbabətdə istifadəsi yağ və qan şəkərinin azaldılması, antibakterial, xora ələyhinə və ağrıkəsici təsirinə əsaslanır [Bakhtiar et al., 2022].

Sphaerophysa salsula (Pall.) DC. Çində hipertoniya müalicəsi üçün xalq təbabəti kimi istifadə edilən çoxillik otudur [Ma et al., 2004]. Müasir farmakoloji tədqiqatlar göstərmişdir ki, *S. salsula* antiviral, anti-hepatit, antitümör, anti-HİV-1, antihipertenziya və antimikrob təsirlidir [Li Jin et al., 2018]. Onun əsas kimyəvi tərkib hissələri izoflavanlar, stilbenlər, sterollar, lignanlar, triterpenlər və flavonoidlərdir.

Coronilla varia ənənəvi təbabətdə kardio-

tonik, sidikqovucu və prostat xəstəliklərində istifadə olunur. Bununla belə, zəhərli bitki olduğundan həddindən artıq ehtiyatla istifadə edilməlidir [Al-Snafi, 2016; Botanical online, 2014]. Əzilmiş bitki revmatizmdə oynaqlara sürtülür.

Galega orientalis L. yüksək məhsuldar yaşıl kütləyə malik yem və dərman bitkisidir. Bitkinin quru xammalında antioksidant aktivliyə malik birləşmələr kimi fenol turşuları və flavonoidlər vardır [Baležentienė, Spruogis, 2011].

Sorğular əsasında dərman bitkilərinin müalicəsinin göstərdiyi təsirlər ümumiləşdirilmiş və müəyyən edilmiş xəstəliklər 6 kateqoriyada birləşdirilmişdir (Cədv. 1). Müsahibələr zamanı ən çox təkrarlanan mədə-bağırsaq, tənəffüs yolları və sidik yolu xəstəlikləri olmuşdur. Qurd xəstəliyi isə heyvanlar arasında geniş yayılmışdır. Xəstəliklərə təsirinə görə dərman bitkilərinin effektivliyi aparılmış sorğularda verilmiş istinadların sayına görə məlumatların konsensus faktoru ilə hesablanmışdır. Ürək-damar xəstəlikləri və qadın xəstəlikləri konsensus faktoru yüksək olmuşdur. Eyni xəstəliklərdə azsaylı növlərə edilən istinadların sayının çoxluğu, həmin növlərin yüksək bioaktiv təsirinin olduğunu göstərir.

Əhali arasında etnik istifadəsi haqqında sorğulardan əldə olunmuş məlumatlar və bitkilərin bioekoloji xüsusiyyətləri, bioaktiv təsiredici maddələri haqqında məlumatlar cədvəldə verilmişdir (Cədv. 2). Sorğuların statistik işlənməsi nəticəsində etnobotanikada istifadə olunan növlərin istifadə dəyəri və xəstəliklərdə müalicənin etibarlılığı da hesablanmışdır.

Məlum olmuşdur ki, *Melilotus officinalis*

Cədvəl 1. Etnobotanikada istifadə olunan dərman bitkilərinin informant konsensus faktoru.

Xəstəliyin adı	İstifadə haqqında istinadları sayı, N _{uc}	Taksonların sayı, N _s	Məlumat verənlərin konsensus faktoru (ICF)
Mədə-bağırsaq xəstəlikləri	19	5	0.78
Ürək-damar xəstəlikləri	7	1	1.00
Tənəffüs yolları xəstəlikləri	11	4	0.70
Sidik yolları xəstəlikləri	13	5	0.66
Revmatizm	12	3	0.80
Qadın xəstəlikləri	3	1	1.00

Cədvəl 2. Aran Qarabağ ərazisində qida və dərman kimi etnobotaniki istifadəsi olan paxlaların Etibarlılıq dərəcəsi (FL) və istifadə dəyəri (UV).

Sıra	Bitkilərinin latınca adları	Yaşayış yeri	Həyati forması	İstifadə olunan hissə	İstifadə qaydası	Xəstəliklərdə istifadəsi	Fitokimyəvi tərkibi
1.	<i>Medicago lupulina</i> L.	Otlaq, yamac, çəmənlikdə	Birillik	Yarpaq və toxumlar	Dəmləmə	Sistit xəstəliyində	Fenol birləşmələri
2.	<i>Melilotus officinalis</i> L.	Çəmənlikdə, kolluqda, yol kənarlarında	İkillik	Bütün hissə, toxumlar	Dəmləmə	Baş ağrısı, mədə xorası, qadın xəstəlikləri	Kumarinlər
3.	<i>Trifolium repens</i> L.	Daşlı yamaclarda, arxların kənarlarında	Çoxillik	Bütün hissə	Dəmləmə	Öskürək, qadın xəstəlikləri, revmatizm	Flavanoid və antosianlar
4.	<i>Trifolium pratense</i> L.	Kolluq, çəmənlik, meşələrdə	Çoxillik	Ot hissə	Dəmləmə	Pnevmaniya, bronxit, astma	Flavanoid və antosianlar
5.	<i>Ononis arvensis</i> L.	Çəmənlikdə	Çoxillik	Ot hissə və kök	Dəmləmə	Revmatizm, sidik qovucu	Flavanoid
6.	<i>Trigonella astroides</i> Fisch. & C.A.Mey.	Daşlı yamaclarda	Birillik	Bütün hissə, toxumlar	Dəmləmə	Pnevmaniya, bronxit, göbələk əleyhinə	Fenollar, Kumarinlər
7.	<i>Trigonella calliceras</i> Fisch. ex M.Bieb.	Daşlı yamaclarda, kolluqlarda	Birillik	Bütün hissə, toxumlar	Dəmləmə	Artrit, sidik yollarının təmizlənməsində	Fenollar, Kumarinlər
8.	<i>Galega orientalis</i> Lam.	Meşə talalarında	Çoxillik		Dəmləmə və ekstrakt	Mədə-bağırsaq, sidik qovucu kimi	Fenollar, flavonoidlər
9.	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Çay kənarlarında, çəmənlikdə	Çoxillik	Kök və gövdə	Dəmləmə	Mədə-bağırsaq, bronxit, astma, malyariya, göbələk xəstəliklərinin müalicəsində	Flavanoid
10.	<i>Sphaerophysa salsula</i> (Pall.) DC.	Çəmənlikdə, aqrofitosenozlarda	Çoxillik	Kök və toxumları	Ekstrakt	Mədə xorası, göbələk xəstəliklərinin müalicəsində	Flavonlar, steroidlər
11.	<i>Coronilla varia</i> L.	Kolluq, çəmənlikdə	Çoxillik	Yarpaqlar və toxumlar	Dəmləmə	Sidik qovucu, şişəleyhinə	Kumarin
12.	<i>Coronilla scorpioides</i> (L.) Koch.	Kolluq, çəmənlikdə	Çoxillik	Kökü	Dəmləmə	Ürək xəstəlikləri	Qlükozid

(UV 0.70), *Trifolium repens* L. və *Trifolium pratense* L. (hər ikisində 0.61) növlərində istifadə dəyəri əldə olunmuş istinadların sayına görə ən yüksək olmuşdur. *Glycyrrhiza glabra* L. (91.06%) və *Coronilla varia* L. (98.37%) növləri isə müəyyən xəstəlikdə istinadların sayına görə etibarlılıq dərəcəsi daha çox olmuşdur. Bitkilərdən hazırlanmış dəmləmələr maye, yaxud təpitmə şəklində, həmçinin quru otun üyüdülmüş tozu halında tətbiq edilir.

ƏDƏBİYYAT

Aghayeva E.Z., İbadullayeva S.C. (2012) Ethnobotany: History and application of veterinary medicine. News of the Azerbaijan National Academy of Sciences, Biology and Medical Sciences, 67(1): 63-67. [Ağayeva E.Z., İbadullayeva S.C. (2012) Etnobotanika: Baytarlıq təbabəti tarixi və tətbiqi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, Biologiya və tibb elmləri, 67(1): 63-67]

- Ahmad S., Zeb A. (2020) Phytochemical profile and pharmacological properties of *Trifolium repens*. Journal of basic and clinical physiology and pharmacology, 15(05): 1-18
- Al-Snafi A. (2016). The Pharmacological and Toxicological Effects of *Coronilla varia* and *Coronilla scorpioides*: A Review. The Pharmaceutical and Chemical Journal, 3: 105-114
- Bakhtiar Z., Hassandokht M., Naghavi M., Mirjalili M. (2022) Study of variability in agromorphological traits, proximate composition, and phenolic compounds of some *Trigonella* L. species in Iran. Journal of Medicinal Plants. 21. 10.52547/jmp.21.82.1
- Baležentienė L., Spruogis V. (2011) Experience of fodder galega (*Galega orientalis* Lam.) use for forage production in organic farm. Veterinarija ir Zootechnika, 56: 19-26
- Begossi A. (1996) Use of ecological methods in ethnobotany: Diversity indices. Ecological Methods in Ethnobotany, 50: 280-289
- Botanical online, Crown vetech properties and toxicity (*Coronilla varia*, *Securigera varia*). (2014) <http://www.botanical-online.com/alcaloidescoronillaangles.htm>
- Chauhan P. (2018) Skin Cancer and Role of Herbal Medicines. Asian J. Pharm. Pharmacol, 4: 404-412
- Chursin G.F. (1929) Program for collecting of ethnographic information. Compiled in relation to the life of the Caucasian peoples. Ed. Total survey and studied, p. 1-58
- Drenin A., Botirov E. (2017) Flavonoids and isoflavones of plants of the genus *Trifolium* L. Structural diversity and biological activity. Chemistry of plant raw material. 39. 10.14258/jcprm.2017031646
- Flora of Azerbaijan (1954) Baku: "AN Az. SSR" V. 5, p. 199-545. [Флора Азербайджана. (1954). Баку: Изд-во АН Аз. ССР, т. V. с.199-545]
- Gampe N., Darcsi A., Andrea N., et al. (2018) Phytochemical analysis of *Ononis arvensis* L. by liquid chromatography coupled with mass spectrometry. Journal of Mass Spectrometry. 54. 10.1002/jms.4308.
- Ibadullayeva S., Movsumova N., Shiraliyeva G. et al. (2022) Pteridophytes: Ethnobotanical use and active chemical composition. Indian Journal of Traditional Knowledge, 21(2): 353-359
- Ibadullayeva S., İlhamı J., Mohammad Z. and et al. (2017) Folk medicine (Ethnobotany in Azerbaijan Region). İRAN-AZERBAIJAN, İslamic Azad University, p. 220
- Jakupović L., Kalvarešin M., Bukovina K. and et al. (2021) Optimization of Two Eco-Friendly Extractions of Black Medick (*Medicago lupulina* L.) Phenols and Their Antioxidant, Cosmeceutical, α -Glucosidase and α -Amylase Inhibitory Properties. Molecules. 26. 1610
- Li Jin J., Wei Dong W., Yan Duo T. and et al. (2018) Two new stilbenoids from the whole herb of *Sphaerophysa salsula*, Phytochemistry Letters, 27: 139-142
- Ma Z., Li X., Wang J.H., Lu Y. and et al. (2004a) Cycloartane-type triterpenoids from *Sphaerophysa salsula*. J Asian Nat Prod Res., 6: 259-264
- Martin, G.J., Etnobotany. (2004) Manual de methods. Nordan Comunidad Montevideo, Uruguay, p. 292.
- Philips O.L, Gentry A.H, Reynel C. and et al. (1994) Quantitative ethnobotany and Amazonian conservation. Blackwell Publishing for Society for Conservation Biology, 8(1): 225-248.
- Sisay M., Mammo W., Yaya E. (2021) Phytochemical studies of *Melilotus officinalis*. Bulletin of the Chemical Society of Ethiopia. 35: 141-150
- Teresa G., Josep P., Joan V. (2017) Ethnobotany, Phylogeny, and 'Omics' for Human Health and Food Security. Trends in Plant Science, 22(3): 187-191
- WFO. <http://www.worldfloraonline.org/search>
- Trotter R.T. Logan M.H. (1986) Informant consensus: a new approach for identifying potentially effective medicinal plants. In: Etkin, N.L. (Ed.), Plants in Indigenous Medicine and Diet. (Redgrave Publishing Company, Bedford Hills, New York), p. 22
- Grossheim A.A. (1949) Identifier of plants of the Caucasus, M., 748 p. [Гроссгейм А.А. (1949)

Определитель растений Кавказа, М., 748 с.]
Cotton C.M. (1996) *Ethnobotany: Principles and application* (John Willey and Sons, Chichester-New-York: TorontoSingapore), p. 434

Этноботанический анализ бобовых культур, распространенных на территории Аранской зоны Карабаха

**С.Дж. Ибадуллаева¹, Н.В. Мовсумова¹,
Г.Ш. Ширалиева¹, С.Ф. Худавердиева¹,
В.Н. Аббасова², Х.Х. Мамедова¹**

¹Институт Ботаники, Министерство Науки и Образования, Азербайджанской Республики, ул. А. Аббасзаде, подъезд 99, AZ1004, Баку, Азербайджан

²Гянджа-Дашкасанское районное управление образования, средняя школа № 6 имени Ч. Джаббарлы, ул. Г. Гусейнзаде 36, Гянджа, Азербайджан

Научно-исследовательские работы проводились на равнинной территории Карабаха в 2023-2024 годах. Данные об этническом использовании растений были собраны среди 65 местных жителей в возрасте 40 лет и старше, проживающих в исследуемой местности. Установлено, что 142 из 1300 видов, распространенных в этом районе, относятся к бобовым. Во флоре региона широко распространены роды семейства *Astragalus* (38 видов), *Trifolium* (25 видов) и *Vicia* (16 видов). Из них 114 видов являются кормовыми, 18 – декоративными, 15 – лекарственными, 8 – медоносными, 3 – эфиромасличными, 1 – красильным, 1 – техническим и 1 – пищевым и лекарственным. Были собраны данные об этническом использовании 12 видов бобовых, а их потребительская ценность и надежность были оценены на основе количества ссылок. Было установлено, что ценность использования была самой высокой у *Melilotus officinalis* (0.70), *Trifolium repens* L. и *T. pratense* L. (оба по 0.61) в соответствии с количеством полученных ссылок, в то время как *Glycyrrhiza glabra* L. (91.06%) и *Coronilla varia* L. (98.37%) имели более высокую надеж-

ность при некоторых заболеваниях.

Ключевые слова: этнические растения, лекарственные растения, потребительная стоимость и фактор консенсуса

Ethnobotanical analysis of leguminous crops distributed in the territory of the Aran zone of Karabakh

**S.J. Ibadullayeva¹, N.V. Movsumova¹,
G.Sh. Shiraliyeva¹, S.F. Khudaverdiyeva¹,
V.N. Abbasova², H.Kh. Mammadova¹**

¹Institute of Botany, Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, A. Abbaszade str., entrance 99, AZ1004, Baku, Azerbaijan

²Ganja-Dashkasan Regional Education Department, Secondary School No. 6 named after J. Jabbarli, H. Huseynzade 36, Ganja, Azerbaijan

The scientific-research work was carried out on the lowland territory of Karabakh in 2023-2024. Data on the ethnic use of plants were collected among 65 local residents aged 40 years and older, living in the study area. It is established that 142 of the 1300 species common in this area belong to legumes. The genera of family such as *Astragalus* (38 species), *Trifolium* (25 species) and *Vicia* (16 species) are widespread in the flora of the region. Of them, 114 species are fodder, 18 – decorative, 15 – medicinal, 8 – melliferous, 3 – essential oil, 1 – dye, 1 – technical, and 1 – both food and medicinal. Data on the ethnic use of 12 species of legumes were collected, and their consumer value and reliability were evaluated based on the number of citations. It was found that the value of use was the highest in *Melilotus officinalis* (0.70), *Trifolium repens* L. and *T. pratense* L. (both 0.61) according to the number of citations, while *Glycyrrhiza glabra* L. (91.06%) and *Coronilla varia* L. (98.37%) had higher reliability degree in some diseases.

Keywords: ethnic plants, medicinal plants, consumer value and consensus factor